

امی بودن پیامبر اکرم (ص)
در منابع تفسیری و حدیثی و تقدیدگاه خاورشناسان

www.ketab.ir

دکتر علیرضا کاوند بروجردی
عضویت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

سرشناسه: کاوند بروجردی، علیرضا، ۱۳۶۰-
عنوان و نام پدیدآور: امی بودن پیامبر اکرم(ص) در منابع تفسیری و حدیثی و نقدهای خاورشناسان/ تألیف علیرضا کاوند بروجردی.
مشخصات نشر: قم: مارینا، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۲۲۸ ص

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۲۱-۱۴-۲

قیمت: ۹۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس .

موضوع: محمد(ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت- ۱۱ ق. - حدیث

موضوع: محمد(ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت- ۱۱ ق. - حدیث- نظر خاورشناسان

موضوع: خاورشناسان- نظریه درباره محمد(ص)، پیامبر اسلام

رده بندی کنگره: ۳م۸ الف/۲۲۱۶۶ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۳

- عنوان: امی بودن پیامبر اکرم(ص) در منابع تفسیری و حدیثی و نقدهای خاورشناسان
- ناشر: مارینا
- مؤلف: دکتر علیرضا کاوند بروجردی
- نوبت چاپ: اول ۱۳۹۲
- چاپ: دژ
- تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
- قیمت: ۹۰۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۲۱-۱۴-۲

فهرست مطالب

۱۶	.....	سیاسگزاری
۱۷	.....	مقدمه
۲۱	.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۲۲	.....	طرح مساله
۲۳	.....	پیشینه تحقیق:
۲۹	.....	اهداف:
۲۹	.....	ضرورتها
۲۹	.....	روش تحقیق:
۳۰	.....	۱-۲- مفاهیم
۳۰	.....	أُمّی:
۳۱	.....	واژه «أُمَّة»:
۳۲	.....	«أُمّی» در لغت:
۳۳	.....	منابع تفسیری

۳۴	منابع حدیثی
۳۵	خاورشناسان
۳۵	استشراق در لغت:
۳۶	استشراق در اصطلاح:
۳۶	مراحل استشراق:
۳۶	شرق شناسی عام
۳۷	شناخت نخستین عربان اسلام در دوران پیدایش اسلام
۳۷	غرض ورزی در اسلام شناسی و نگاه انتقادی درباره اسلام
۳۸	ترجمه قرآن از سوی کلیسا
۳۸	جنگهای صلیبی
۳۹	انتقال تمدن اسلام به غرب
۴۰	انتشار کتب اسلامی و ضد اسلامی
۴۱	استشراق استعماری
۴۲	استشراق علمی
۴۵	فصل دوم:

امی بودن پیامبر ﷺ در منابع تفسیری و حدیثی و نقد دیدگاه خاورشناسان / ۷

- ۱-۲- «أُمّی» بودن پیامبر اکرم (ص) در منابع تفسیری ۴۶
- ۱-۱-۲- مفسران و آیات مرتبط با «أُمّی» بودن پیامبر اکرم (ص) ۴۸
- ۱-۱-۱-۲- آیه ۷۸ سوره بقره ۴۸
- ۱-۱-۲- آیه ۷۸ سوره آل عمران ۵۰
- ۱-۱-۲- آیه ۷۵ سوره آل عمران ۵۲
- ۱-۱-۲- آیه ۱۵۷ سوره اعراف ۵۴
- ۱-۱-۲- آیه ۱۵۸ سوره اعراف ۵۷
- ۱-۱-۲- آیه ۲ سوره جمعه ۵۷
- ۱-۱-۲- آیه ۵ سوره فرقان ۶۱
- ۱-۱-۲- آیه ۴۸ سوره عنکبوت ۶۳
- ۱-۲- وجوه و معانی ۶۷
- ۱-۲-۱- «أُمّی» به معنای: «درس ناخوانده و ناتوان بر خواندن و نوشتن» ۶۷
- ۱-۲-۲- «أُمّی» به معنای: منسوب به «أُمّ القُری» ۶۹
- ۱-۲-۳- «أُمّی» به معنای: «غیر اهل کتاب» ۷۰
- ۱-۲-۴- «أُمّی» به معنای: منتسب به «أُمّ الکتاب» ۷۲

۶-۲-۱-۲- «أمی» به معنای: اصل آفرینش ۷۲

۷-۲-۱-۲- «أمی» به معنای: کسی که فضائل او از ناحیه خداوند اعطا شده ۷۲

۸-۲-۱-۲- «أمی» به معنای: فرد پاک از آلودگی ها ۷۳

۳-۱-۲- معنای مختار ۷۳

۴-۱-۲- دو اشکال و پاسخ به آنها ۷۷

۲-۲- «أمی» بودن پیامبر اکرم (ص) در منابع حدیثی ۸۱

۱-۲-۲- روایات حاکی از خواندن و نوشتن ۸۱

۱-۲-۲- روایات حاکی از خواندن و نوشتن ۸۳

روایات حاکی از نخواندن و نوشتن ۱۰۵

فصل سوم: ۱۲۷

۱-۳- «أمی» بودن پیامبر اکرم (ص) از دیدگاه محققان مسلمان ۱۲۸

معنای واژه «أمی» ۱۲۸

درس ناخوانده ۱۲۸

ابن شهر آشوب (م ۵۸۸ هـ): ۱۲۸

ابن نجیم مصری (م ۹۷۰ هـ): ۱۲۹

امی بودن پیامبر ﷺ در منابع تفسیری و حدیثی و نقد دیدگاه خاورشناسان / ۹

۱۲۹..... شیخ محمد عبده (م ۱۳۲۷ هـ):

۱۳۰..... آیت الله مطهری (شهید به سال ۱۳۶۰ ش):

۱۳۰..... استاد محمد تقی شریعتی (م ۱۳۶۶ ش):

۱۳۱..... آیت الله خویی (م ۱۴۱۳ هـ):

۱۳۱..... غیر یهودی

۱۳۱..... سید قطب (م ۱۳۸۷ هـ):

۱۳۲..... لخصر شایب:

۱۳۴..... توانایی یا ناتوانی پیامبر اکرم (ص) در خواندن و نوشتن

۱۳۴..... ناتوان، پیش از بعثت و توانا، پس از بعثت

۱۳۴..... شیخ مفید (م ۴۱۳ هـ):

۱۳۵..... ابوذر عبد بن احمد هروی (م ۴۳۴ هـ):

۱۳۵..... سید مرتضی (م ۴۳۶ هـ):

۱۳۶..... قاضی ابوجعفر سمنانی (م ۴۴۴ هـ):

۱۳۶..... شیخ طوسی (م ۴۶۰ هـ):

۱۳۷..... ابوالولید باجی مالکی (م ۴۷۴ هـ):

- ابن جزّار (م قرن ۶ هـ) ۱۳۸
- ابوالفتح نیشابوری (م ۴۹۹ هـ): ۱۳۸
- قاضی عیاض (م ۵۴۴ هـ): ۱۳۹
- علامه حلّی (م ۷۲۶ هـ): ۱۳۹
- علامه محمد باقر مجلسی (م ۱۱۱۱ هـ): ۱۳۹
- شیخ محمد عبده (م ۱۳۲۷ هـ): ۱۴۰
- قطب (م ۱۳۸۷ هـ): ۱۴۰
- آیت الله سید محمد باقر صدر (شهادت به سال ۱۳۵۹ ش): ۱۴۱
- آیت الله مطهری (شهادت به سال ۱۳۶۰ ش): ۱۴۱
- علامه سید جعفر مرتضی عاملی: ۱۴۱
- آیت الله مکارم شیرازی: ۱۴۲
- ناتوان، پیش از بعثت و ناتوان، پس از بعثت ۱۴۷
- توانا پیش از بعثت و توانا پس از بعثت ۱۴۸
- نخواندن و ننوشتن پیش از بعثت ۱۵۱
- علامه طباطبائی (م ۱۳۶۰ ش): ۱۵۱

آیت الله معرفت (م ۱۳۸۵ ش): ۱۵۲

۲-۳- «امی» بودن پیامبر اکرم (ص) از دیدگاه خاورشناسان ۱۵۴

معنای واژه «امی» ۱۵۶

فرد بت پرست ۱۵۶

اسپرینگر ۱۵۶

بلاشر ۱۵۷

فرد ناآشنا با ادیان پیمین ۱۵۹

نولدکه ۱۵۹

لوئیس ۱۶۰

فرد بی سواد ۱۶۱

ویرژیل گیورگیو ۱۶۱

آرمسترانگ ۱۶۱

گوستاو لوبون ۱۶۲

فرد ناتوان بر خواندن و نوشتن (درس ناخوانده) ۱۶۴

مونتییه ۱۶۴

- ۱۶۴ ..... آماری
- ۱۶۵ ..... کازیمرسکی
- ۱۶۵ ..... هنری دی کاستری
- ۱۶۶ ..... فرد غیر مرتبط به یهود
- ۱۶۷ ..... توانایی یا ناتوانی پیامبر اکرم (ص) بر خواندن و نوشتن
- ۱۶۷ ..... توانا بر خواندن و نوشتن
- ۱۶۷ ..... اسپرینگر
- ۱۶۷ ..... ویل
- ۱۶۸ ..... بلاشر
- ۱۶۹ ..... وات
- ۱۷۱ ..... ناتوان بر خواندن و نوشتن
- ۱۷۱ ..... دورانت
- ۱۷۲ ..... کارلایل
- ۱۷۲ ..... ویرژیل گیورگیو
- ۱۷۳ ..... آرمسترانگ

امی بودن پیامبر ﷺ در منابع تفسیری و حدیثی و نقد دیدگاه خاورشناسان / ۱۳

هنری دی کاستری ۱۷۳

جان دیون پورت ۱۷۳

نتایج: ۱۷۵

فصل چهارم: ۱۷۷

۱-۴- اشکالات تاریخی ۱۷۹

۱-۱-۴- اشکال اول: ۱۷۹

۱-۱-۱-۴- تقریر اشکال: ۱۷۹

۱-۱-۱-۴- پاسخ اشکال: ۱۷۹

۲-۱-۴- اشکال دوم: ۱۸۴

۱-۲-۱-۴- تقریر اشکال: ۱۸۴

۲-۲-۱-۴- پاسخ اشکال: ۱۸۴

۳-۱-۴- اشکال سوم: ۱۸۸

۱-۳-۱-۴- تقریر اشکال: ۱۸۸

۲-۳-۱-۴- پاسخ اشکال: ۱۸۸

۴-۱-۴- اشکال چهارم: ۱۹۰

۱۹۰..... ۱-۴-۱-۴-۱-۴ تقریر اشکال:

۱۹۱..... ۲-۴-۱-۴-۱-۴ پاسخ اشکال:

۱۹۴..... ۲-۴ اشکالات محتوایی

۱۹۴..... ۱-۲-۴-۱-۲-۴ اشکال اول:

۱۹۴..... ۱-۱-۲-۴-۱-۲-۴ تقریر اشکال:

۱۹۵..... ۲-۱-۲-۴-۱-۲-۴ پاسخ اشکال:

۱۹۶..... ۲-۲-۴-۲-۲-۴ اشکال دوم:

۱۹۶..... ۱-۲-۲-۴-۱-۲-۲-۴ تقریر اشکال:

۱۹۷..... ۲-۲-۲-۴-۲-۲-۲-۴ پاسخ اشکال:

۲۰۳..... نتایج:

۲۰۵..... نتیجه گیری

تقدیم بہ

ساحت پیامبر رحمت، حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی ﷺ

www.ketab.ir

سپاسگزاری

قال الامام الرضا (عليه السلام): من لم يشكر المنعم من المخلوقين لم يشكر الله عز وجل از
راهنمائی های دلسوزانه، ارزشمند و راهگشای استاد فرهیخته و دانشمند جناب آقای دکتر
فقهی زاده که در مسیر دوران تحصیل در مقاطع مختلف، همواره پشتیبان و الگوی علمی و
اخلاقی بنده بودند، در به ثمر نشاندن نهال این کتاب که در واقع رساله دکترای بنده
بوده، کمال تشکر و امتنان را دارم. همچنین از دو استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر رفعت نژاد
و جناب آقای دکتر محمدی نژاد که با دقت نظر به مشاوره علمی بنده در این عرصه پرداختند
صمیمانه سپاسگزارم.

مقدمه

خداوند متعال برای هدایت بشر، در هر عصر و نسل، برنامه‌های آسمانی از رهگذر پیامبران الهی ابلاغ کرده تا انسان مراتب و مدارج کمال را طی کند و به سعادت و کمال نهایی خود که همان زیستن ابدی در مقام قرب الهی است نائل گردد. برای رسیدن به این مقام باید طی طریق کرد و منازل و مقامات را یکی پس از دیگری پشت سر نهاد. هرچند انسان در نهاد و سرشت خود خداجوست و در عمیق‌ترین لایه‌های وجودی او نسیم رحمانی در وزش است، اما به طور معمول نسبت به غوغایی که در فطرتش برپاست خودآگاهی مستمر ندارد و گاه تا آخرین دقایق زندگی در دنیا، این چنین روزگار می‌گذرانند. بر این اساس خداوند متعال برای بیدار کردن آدمی از خواب غفلت و نسیان، پرده از فطرت دهن شده او بر می‌دارد و هویت اصلی او را به او بازمی‌شناساند و برنامه هدایت را از طریق رسولان و انبیای راستین، از آدم تا خاتم، برای هدایت انسان می‌فرستد. پیام‌آوران خود را به سلاح معجزه مجهز می‌کنند. تا هم انسان در شناخت این فرستادگان دچار اشکاب و تردید نشود و هم حجت بر بندگان تمام گردد و راهی برای بهانه‌گیری بیماردلان باقی نماند. بر همین اساس، همه انبیای الهی معجزه داشته‌اند و از طریق آن، هم صدق نبوت و هم وحیانی بودن آموزه‌ها و تعالیم خود را به اثبات رسانده‌اند. بنابراین معجزه، دو کارکرد اساسی دارد: هم تصدیق نبوت است و هم تصدیق برنامه هدایت.

در میان انبیای الهی، آخرین پیام‌آور الهی، محمد مصطفی (ص) است که ختم جریان تاریخی ارسال رسولان است و معجزه‌های گوناگونی داشته و از طریق آنها صدق دعوت و نبوت و وحیانی بودن کتاب خود را بارها به اثبات رسانیده است. بی‌گمان بزرگترین معجزه پیامبر اکرم (ص)، قرآن کریم است؛ کتابی که همگان را به هم‌آورد می‌طلبد و از مدعیان عرصه علم و ادب می‌خواهد که یک آیه مانند آیات آن بیآورند و توانایی خود را در این زمینه بیازمایند؛ ولی کسی نمی‌تواند آیه‌ای هم‌زدیف آن آیات گوهریار آسمانی بیآورد، زیرا نه لفظ آن از بشر است و نه معنای آن. این اعجاز بیانی قرآن زمانی نمود بیشتری پیدا می‌کند که آیات اعجاز‌آمیز آن، بر زبان فردی درس‌ناخوانده و استاد ندیده رانده شود و اندک اندک، از

دهان او به بیرون تراوش کند. هیچ عقل سلیمی این را بر نمی‌تابد که فردی ناتوان بر خواندن و نوشتن، بتواند این آیات و معارف والا را بر زبان جاری سازد؛ بنابراین، به قرآن جز «معجزه» نمی‌توان اطلاق کرد و این فرد را نمی‌توان جز رسول الهی نامید.

از زمان ظهور دین اسلام و بعثت حضرت محمد(ص)، صاحب این دین بزرگ آسمانی، تاکنون، افراد زیادی درباره شخصیت حضرت رسول اکرم(ص) و ویژگی‌ها و خصوصیت‌های ایشان، به عنوان یک رسول الهی، سخن گفته و نظر داده‌اند که بزرگ‌ترین آنها، ائمه معصومین(علیهم السلام) هستند؛ این انوار الهی معتقدند که حضرت محمد(ص) بهترین بنده خداست؛ ما در پایان نماز، هر روز بر او و ذریه‌اش سلام و درود می‌فرستیم و در آغازین فرازهای تشهد می‌خوانیم: «وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُوْلُهُ» (و شهادت می‌دهم که محمد(ص) بنده خداوند و فرستاد اوست)؛ گواهی می‌دهیم که او چون بنده بوده و مقام بندگی را، به معنای واقعی خود، از آن خود نموده، پس به مقام رسالت نائل آمده است؛ یعنی، مقام رسالت در گرو مقام بندگی است از آنجا که گواهی بر بندگی و رسالت نبی مکرم اسلام حضرت محمد(ص)، قرین گواهی بر بندگی خداوند و بی‌انباز بودن اوست، پس نتیجه می‌شود که مهم‌ترین و بنیادی‌ترین مسئله، پس از اقرار و اقرار به یگانگی خداوند عز و جل، اعتقاد به مقام رسالت حضرت رسول اکرم(ص) و اقرار زبانی به آن است. این خاتم پیام‌آوران و نگین رسولان در دوران پیش از بعثت، بر خواندن و نوشتن توانایی نداشته و نزد هیچ استادی - به جهت فراگیری دانش از او - زانوی تعلّم نزنده است. این مسئله موجب شده تا قرآن کریم معجزه‌های فرای تمام معجزه‌ها و خرق‌عادت‌ها باشد.

از زمان بعثت پیامبر اکرم(ص) تاکنون، افرادی پیدا شده‌اند و با اغراض و مقاصد گوناگون، که بیشینه آن، شیطانی و نفسانی بوده، تلاش نموده‌اند تا برای پیامبر اکرم(ص) - پیش از بعثت - توانایی خواندن و نوشتن قائل شوند و از این رهگذر، ایشان را به استفاده از کتب پیشینیان به ویژه «عهدین»، در جهت گردآوری آیات قرآن، متهّم سازند تا شاید بتوانند مقام وحیانی و آسمانی قرآن را زیر سؤال ببرند و در راستین بودن نبوت ایشان تردید ایجاد نمایند و تشکیک کنند؛ بیشترین سهم در زمینه این شبهه افکنی‌ها، از آن خاورشناسان است که گاه با پژوهش‌ها و تحقیقات ناقص و نابارور خود، زمینه را برای دیگران گشوده‌اند تا آنان

به سهولت بتوانند در نبوت پیامبر اکرم (ص) و مقام شامخ و آسمانی آیات قرآن، اشکال پراکنی کنند؛ این اشکالات، بیشتر از طریق تردید و ایجاد شک در صحت معنای رایج واژه «آمی»، به عنوان یکی از صفات پیامبر اکرم (ص) در قرآن، بوده است؛ معنایی که در طول قرن‌ها پس از نزول قرآن، برای این واژه رواج داشته و بسیاری از دانشمندان مسلمان این معنا را برای واژه «آمی» برگزیده‌اند. طبق این معنای رایج، پیامبر «آمی» یعنی، پیامبری که بر خواندن و نوشتن ناتوان است.

خاورشناسانی مانند «رژی بلاشر» در کتاب «در آستانه قرآن»، «کارن آرمسترانگ» در کتاب «زندگی‌نامه پیامبر اسلام محمد (صلی الله علیه و آله و سلم)» و «همیلتون گیب» در کتاب «اسلام (بررسی تاریخی)» با مردود اعلام کردن معنای «فرد ناتوان بر خواندن و نوشتن» یا همان «درس ناخوانده» برای واژه «آمی» و اثبات معنای «فرد غیر اهل کتاب» و یا «غیر یهودی» برای این واژه، فصل جدیدی را در باب معنای «آمی» گشوده‌اند؛ البته این معنا، از سوی بسیاری از دانشمندان، اندیشوران مسلمان شیعه و اهل سنت، با مخالفت روبرو شده، زیرا به اعتقاد آنان اگر این معنا برای واژه «آمی» در نظر گرفته شود، راه برای ایجاد خدشه در نبوت پیامبر اکرم (ص) باز خواهد شد. از این رو، در این رساله تا معنای واقعی واژه «آمی» و جمع آن «آمیون» و «آمیین» در قرآن، را مشخص سازیم و بیان کنیم که وضعیت توانایی پیامبر اکرم (ص) بر خواندن و نوشتن چگونه بوده است. آیا پیامبر اکرم (ص) در طول حیات شریف خود، چیزی خوانده یا نوشته است؟ دیدگاه محققان مسلمان و خاورشناسان درباره «آمی» بودن پیامبر اکرم (ص) چیست و چه اشکالاتی از سوی خاورشناسان نسبت به وحی‌انیت قرآن و رسالت پیامبر اکرم (ص) طرح شده است؟ آیا حضرت محمد (ص) قرآن را از منابع اهل کتاب تالیف کرده است؟

در این تحقیق، به این پرسش‌ها و مسائلی از این دست می‌پردازیم.